

Дејан Ајдачић

Филолошки факултет Гдањског универзитета, Гдањск

Ивана Лазивић Коњик

Институт за српски језик САНУ, Београд

ИЗБОР РЕЧИ 2023. ГОДИНЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Конкурс за избор речи 2023. године у српском језику реализован је први пут прошле године, у организацији Филолошког гдруштва „Речи“ и часописа „Новоречје“, под називом „Речи 2023. године“. Циљ овог конкурса био је да се подстакне шире интересовање јавности за језик и актуелне језичке проблеме. Од 20. септембра до 30 новембра 2023. године, грађани су путем званичне странице Филолошког друштва могли да пријаве своје предлоге у три категорије: Реч године, Нова реч године и Лажиреч године. Ова иницијатива је побудила велики одзив, а резултати су пружили дубљи увид у савремене лексичке трендове и показали значај језика као огледала савременог друштва.

Категорије:

- **Реч године 2023.** – постојећа реч или израз, која одражава значајне догађаје, трендове или промене у друштву током године;
- **Нова реч 2023.** – новостворена или позајмљена реч или израз, која је недавно ушла у српски језик и постала популарна или релевантна за ширу јавност;
- **Лажиреч 2023.** – реч или израз, која искривљује, ублажује или прикрива смисао онога што именује.

Током пријављивања добили смо 154 речи које одражавају нашу језичку стварност у текућој години. Стручни жири састављен од еминентних лингвиста и филолога из земље и расејања издвојио је листу од 30 речи у свакој категорији за интернет гласање. Онлајн-гласање је трајало од 1. до 15. децембра, а као резултат је добијена листа са по десет најбоље пласираних речи. Финални избор је извршио стручни жири који се састојао од 11 угледних домаћих лингвиста и филолога из Србије и дијаспоре. Победничке речи у све три категорије проглашене су 20. децембра. Реали-

зацију овог пројекта подржало је Министарство културе Републике Србије, што је целом догађају дало додатни значај у промоцији језичке културе.

Чланови стручног жирија који је бирао речи године за 2023. били су: Дејан Ајдачић (Гдањски универзитет, Гдањск), Милан Ајдановић (Филозофски факултет, Нови Сад), Александар Јерков (Филолошки факултет, Београд; Универзитетска библиотека, Београд), Јована Јовановић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ивана Лазих Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ана Миленковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Вања Миљковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Слободан Новокмет (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), Данко Шипка (Arizona State University).

Речи 2023. године

Кандидати за **Реч 2023. године** по редоследу слања биле су: суперђе-лијска олуја; рат; дечак убица; насиље; протести; литијум; моментум; та-штина; доброта; паризер; инфлација; милодарје; вештачка интелигенција; неугода; ћирилизација; врх; наратив; меланхолија; насиље; сви за једног, један за све; (јавни) дискурс; човекољубље; ајкула; инфлуенсер; спинова-ње; победа; синхронизитет; цвекла; деескалација; кулмирати; Славица; благослов; благородност; инфлуенсер; емпатија; пропаст; протест; хвала; престолонаследников; непребол; пренути; економски тигар; смернице; до-стојанство; е-адреса; мегдан; Прокоп; прокси рат (рат подржан од јачег да би се противник што више ослабио); геноцид; трагедија; брутално; неиз-речје (објашњење: доминантни догађаји 2023.г. / „Рибникар“!, не дају се речима исказати); новинар; подкаст.

У интернет гласању за Реч 2023. године стигла су укупно 992 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: непребол (28,05 %), неиз-речје (13,02 %), Рибникар (9,38 %), паризер (8,38 %), насиље (7,27 %).

Жири је изабрао као Реч 2023. године – **насиље**, уз следеће образло-жење (аутор образложења је проф. Данко Шипка):

Зашто баш насиље?

Кад се погледа листа тридесет ријечи године за које се гласало, упа-да у очи да њихов велики број има везе са насиљем. Ради се о овим рије-чима: дечак убица, геноцид, трагедија, брутално, Рибникар, прокси рат, рат, пропаст, непребол, неизречје (ове двије посљедње новокованице има-ле су изузетно висок број гласова, али то је посљедица хаковања сајта гдје се гласало). Дакле, једна трећина поменутих 30 финалиста има везу са на-

сиљем. Тако онда насиље представља кровни појам који окупља све ове приједлоге. Када се погледа збирна фреквенција тих десет приједлога, видимо да на њу отпада огромна већина гласова.

Након овог процедуралног објашњења о гласању, потребно је да се запитамо шта је то у друштву у први план избацило баш ову групу ријечи. И ту је одговор толико јасан да га готово не треба ни изрицати. Бруталност онога што се десило у једној врачарској школи у толикој је мјери шокирало нашу јавност да је засјенило све остало што се ове године дешавало. Говорило се након овог трагичног догађаја (и још једног сличног у кратком временском распону) о насиљу у породици, вршњачком насиљу, насиљу у друштву, итд. Жиг ове трагедије оставио је још дубље трагове јер се такве ствари у нашој култури у принципу не дешавају.

У ужем избору жирија заједно са *насиљем* нашла се и реч *вештачка интелигенција*. У свом образложењу жири је навео да се овај појам, који представља превод енглеског термина *artificial intelligence* (AI), означава област информатике која се бави развојем програма способних да извршавају задатке који захтевају људску интелигенцију, као што су препознавање садржаја слика, обрада садржаја текстова написаних природним језицима и стварање нових текстова на природним језицима. Поред поменутог, термин вештачка интелигенција се често користи и да означи сам рачунарски програм који обавља такве задатке и са којим корисници ступају у интеракцију која по свом облику тежи симулацији људске комуникације (као, на пример, у реченици Данас са вештачком интелигенцијом можеш да причаш о свему).

Кандидати за **Нову реч 2023. године** по редоследу слања биле су: спојлер; гасирати; бинцовати; бленталитет; моментум; небоивично; ждрумити (дремати, бити у полусну); књиголовка; поезирање; квартирник; бодишејминг; дедоларизација; флекс; гаслајтинг; снус; миродушје; синовати; инфлуенсер; кринц; испиштовати; братија; респин; AI / АИ (вештачка интелигенција); четбот; цацинговати; емписи; истинољубац; овертинковати; чљава; духоклонуће; смортикус; фујчица; протест; старлета; скриншотовати; е-порука; корономор; грејник (уместо бојлер); сплетопут (уместо лавиринт); чежњиште; дедух (мој неболошки деда партнер моје баке); баћеха (дедина нова жена); смехотресан; презентер; хумотворина; људовиште.

У интернет гласању за Нову реч 2023. године стигла су укупно 572 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: суперћелијска олуја (13,81 %), миродушје (10,49 %), бленталитет (10,14 %), четбот (7,87 %), кринц (7,69 %).

Жири је изабрао као Нову реч 2023. године – **четбот**, уз следеће образложење (ауторка образложења је Ивана Лазић Коњик):

Четбот је именица која означава компјутерски програм на интернету који може да води разговор са човеком. Године 2023. вештачка интелигенције је доживела несвакидашњи напредак увођењем нове генеративне технологије. Реч *четбот* изашла је у први план након лансирања апликације ChatGPT у марту 2023. године. Односи се на аутоматизоване компјутерске програме или софтверске апликације које комуницирају са људима преко интернета обављајући задатке на основу текстуалних упита. Појава речи *четбот* мотивисана је непосредном потребом да се назове конкретан нови технолошки производ, а њена употреба у свакодневном говору нагло се проширила захваљујући његовом огромном друштвеном значају. Четботови су обучени на огромној количини текстуалних података са интернета. Током обуке, уче редослед речи у речници, усвајају граматику и структуру реченице, уче како се речи међусобно повезују. Када приме упит, генеришу велики број одговора на основу обучених параметара, а затим бирају најбољи који испоручују кориснику. Иако су пуни самопоуздања и знају више него просечни људи, четботови могу направити грешке, јер они не стичу сопствено искуство него комбинују и репродукују научено. Предности које вештачка интелигенција доноси човечанству огромне су, али се и бојазан која се уз њу везује не сме занемарити. Штета коју вештачка интелигенција може да причини човечанству је велика и већ сада се мери тонама струје коју гутају ове паметне машине. Запањујућа је количина угљен-диоксида која се емитује у атмосферу током обуке овог великог неуронског језичког модела. И поред тога, речи предложене у избору Филолошког друштва „Речи“ показују да су вештачка интелигенција и четботови обележили 2023. годину.

У ужем избору жирија заједно са *четботом* нашла се и реч *суперћелјска олуја*. Услед необично јаких и разорних олуја праћених погубним ветровима, обилним пљусковима, градом и за наше крајаве ипак несвојствених торнада, које су овог лета погодиле Србију и регион, у нашим медијима и јавности се врло брзо појавио и неко време интензивно фигурирао у српском језику релативно нов термин суперћелијска олуја. Актуализовавши се пре свега у медијима као позајмљеница, односно калк (буквални превод) из енглеског језика где гласи „supercell storm”, овај тип непогоде праћен је присуством мезоциклона, односно дубоког, упорно ротирајућег успона. Због тога се ове олује понекад називају ротирајућим олујама и обично се класификују као најређе и са изузетно разорним потенцијалом за животе и имовину. Префикс „супер-” у називу ове олује користи се да би се назначило да су ове олује посебно снажне и имају организованију и дуготрајнију структуру у поређењу са типичним олујама.

Кандидати за **Лажиреч 2023. године** по редоследу слања били су: специјална војна операција (за рат); пуцњава (за масакр у београдској школи); елита (за ријалити програм); економски тигар (за Србију); денацификација (за руско регулисање националних питања у суседној Украјини); род; издоминирао; монструм (уместо насилан мушкарац, злостављач); родно осетљив језик; хонорарно (често шифра за рад на црно); феминитив; ликуша; брљив; српске патриоте; евиденција; прокрастинатор (уместо лењивац); истина; гигант; екстра; кобајаги; тебра; цанки; друже; протест; радна места (у еколошком контексту); паћаретина; деескалација; лајф коуч; странка; духоклонуће; право на самоодбрану; медији (средство комуникације које све више служи ширењу лажи); биће боље; бриселски преговори; дијалог Београда и Приштине; европски пут; толеранција (прикрива непромишљено прихватање сумњивих друштвених вредности); фемицид.

У интернет гласању за Лажиреч 2023. године стигла су укупно 624 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: економски тигар (16,35 %), толеранција (14,58 %), родно осетљив језик (9,78 %), дијалог Београда и Приштине (6,89 %), елита (5,61 %).

Жири је изабрао као Лажиреч 2023. године - **економски тигар**, уз следеће образложење (аутор образложења је Дејан Ајдачић):

Избор предлаганих лажиречи указује на различита људска уверења и шаролике животне погледе. Ту су ванвремене и општељудске вредности као *истина*, *толеранција* које неки наши сународници доживљају као обемишљене, има речи које откривају друштвене и политичке назоре и наклоности, има чак и спојева примљених из других земаља, попут проевропске формулације *дијалог Београда и Приштине*, која прикрива намећање дијалога или назива *специјална војна операција* из руских медија којим се прикрива брутални освајачки рат.

У балканским крајевима економију са тигром повезују већ петнаестак година. Веза грабљиве азијске мачке са економским статусом треба да укаже на знатан економски раст и развој у кратком временском периоду. Међутим, ако стварни статус економије не одражава такав напредак, тада се израз користи с лажним намерама које могу укључивати политичку манипулацију или покушај да се створи позитиван утисак без стварног покрића.

У ужем избору жирија заједно са *економским тигром* нашла се и реч *елита*.

Зашто говорници српског језика реч *елита* данас сматрају за лажиреч?

Говорници српског језика, као припадници савременог српског друштва, односно сведоци друштвено-културне стагнације, пада интелектуалних и професионалних вредности, занемаривања значаја знања, образова-

ња, интелектуалних и духовних вредности уопште – у Србији 2023. године масовно су гласали за реч елита у категорији лажиречи. Тако смо, наиме, од синтагме лажна елита, коју претрагом на Гуглу и у веб-корпусима српског језика налазимо у хиљадама реализација у годинама за нама, дошли до речи елита као једног од двају фаворита за лажиреч године. „Елиту” у савременој српској реалности, медијском извештавању и ширем јавном дискурсу неретко чине личности које заправо представљају антипод овог појма – својим понашањем, друштвеним статусом, (не)образовањем, (не)културом коју репрезентују или (не)професионалношћу у делатности коју обављају. Отуда се, по свој прилици, реч елита у језичком осећању наших савременика изједначава са синтагмом лажна елита. Несумњиво је томе у 2023. години допринела и чињеница да је назив „Елита” понео један ријалити програм који се емитује на ТВ Пинку, а чији садржај и учесници изнова обесмишљавају примарно значење ове речи.

Медији у Србији су испратили избор речи 2023. године:

- 22.12.2023. Џетбот, економски тигар и насилје – речи које су обележиле 2023. Вашта Balkana.
- 22.12.2023. Јасна Куртеш Плављанин и Јована Јовановић, емисија „О језику је реч“, Радио Нови Сад.
- 21.12.2023. Јасна Куртеш Плављанин и Јована Јовановић, емисија „О језику је реч“, Радио Нови Сад.
- 20.12.2023. Utvrđeni reč, lažireč i nova reč za 2023: Godinu za nama obeležilo „nasilje“, Insajder.
- 20.12.2023. Nasilje, ekonomski tigar i četbot su reči godine u srpskom jeziku, Vreme.
- 20.12.2023. Насилје, четбот и економски тигар – речи године, РТС
- 20.12.2023. Reč 2023. godine je nasilje, Lažireč – ekonomski tigar, Nova.
- 20.12.2023. Stručni žiri odabrao: Reč godine nasilje, Lažireč – ekonomski tigar, N1.
- 20.12.2023. Џетбот, насилје, економски тигар: Која реч је обележила 2023. godinu? 013 info.
- 20.12.2023. Џетбот, насилје, економски тигар: Која реч је обележила 2023. godinu?, Euronews Serbia.
- 20.12.2023. Nasilje – reč godine, Danas.
- 20.12.2023. Leposava Čolić. Nasilje – Reč godine, FoNet Portal.
- 20.12.2023. Економски тигар је LAŽIREČ године: Nova reč „četbot“ pobedila čak i superćelijsku oluju. BizLife.

- 15.12.2023. Соња Шоћ: Чекајући избор за реч године у Србији – где је граница између истините и лажне речи, РТС Жив печен.
- 13.12.2023. Danica Popović: Srpska reč 2023. godine – za nezaborav, НИН.
- 8.12.2023. Predrag Vujanac [razgovor – Jovana Jovanović]: Bodišejming, džadžingovati, bačeha, ali i nasilje: Novo GLASANJE ZA REČI GODINE, ovaj put u 3 kategorije, evo o čemu se tačno radi Blic.
- 6.12.2023. Јована Јовановић, Слободан Новокмет, *Београдска хроника* на РТС 1. Ове године ћемо и ми изабрати реч која је обележила 2023. годину
- 5.12.2023. Тања Адамовић [ТВ прилог] Јована Јовановић, Слободан Новокмет о избору речи године, Србија на вези на РТС, 18.55.
- 1.12.2023. Јована Јовановић. Радио Београд 2. емисија *Пут у речи*
- 26.11.2023. BIRAMO REČ GODINE Evo zašto je to VAŽNO ZA DRUŠTVO I KULTURU, kažu u SANU , Дневник (Нови Сад).
- 26.11.2023. Кристина Пантелић [Интервју] Ивана Лазич Коњик Први пут код нас избор за реч године // Политика.
- 23.11.2023. Kristina Kljajić. Srpski jezik: Šta povezuje parizer i super elijsku oluju, a šta je lažireč 2023. godine BBC News на српском.
- 15.10.2023. Miroslav Kos [Intervju] Danko Šipka Srbija prvi put bira reč godine i to U TRI KATEGORIJE // Blic.
- 15.10.2023 Ivana Lazić Konjik Izbor za reč godine Filološkog društva „Reči“: Superčelijska oluja, deescalacija, spinovanje, neugoda... // Blic.
- 10.10.2023. Јована Дељанин Инстаграм. Разговор Јоване Дељанин и Слободана Новокмета
- 8.10.2023. Кристина Пантелић: Кад је прикума имала летеж, био је то тренутак за вечнутака // Политика (у првом делу текста о избору Мале библиотеке, у другом делу о избору Филолошког друштва „Речи” и часописа „Новоречја”).
- 6.10.2023 Ивана Весич [радио снимак] излагања на представљању манифестације Избора речи године, одржаног 20. септембра у Универзитетској библиотеци, Радио Београд 202, 10-12.00 емисија *“Правац 202”*.
- 22.09.2023. [izjava] Slobodan Novokmet. RedPortal Traje konkurs za REČ GODINE na srpskom jeziku
- 21.09.2023. [ТВ прилог] Јована Јовановић, *Телевизија N1*.
- 21.09.2023. [изјава за ТВ] Дејан Ајдачић. *Југарњи програм* на РТС 1, укључење из Универзитетске библиотеке у Београду.

20.09.2023. Јасна Куртеш Плављанин „О језику је реч“ [изјава за радио] Дејан Ајдачић *Радио ТВ Војводина*, најава почетка гласања за реч године.

20.09.2023. Филолошко друштво Речи – Реч године на Јутјуб каналу Универзитетске библиотеке UBSMBeograd

Филолошко друштво „Речи“ оцењује да је уложени труд око организације избора речи године био оправдан и да је у друштву допринео повећању пажње и интересовања јавности за речи и језичке теме. Резултати конкурса не само да показују како се језик прилагођава новим потребама, већ пружају увид у колективну свест и начин на који људи перципирају свет око себе. Језик се непрестано мења, а овакви конкурси важан су алат за разумевање његове еволуције. Управа и чланови Филолошког друштва „Речи“ се захваљују свима који су учествовали у избору и планирају да наредне године организују избор речи године за 2024. годину.